

Salut Mental i Educació - 4

LA PSICOPATOLOGITZACIÓ DE LA VIDA QUOTIDIANA I DE L'ESCOLA^[1]

Eugenio Díaz Massó

Psicoanalista. Director Tècnic Fundació Cassià Just. Coordinador Xarxa d'infans i adolescents de Cornellà (XIAC)

RESUM

La psicopatologització actual de la vida quotidiana empeny a fer del més mínim malestar subjectiu una síndrome, un trauma o un trastorn. Sabem de les conseqüències d'això a les escoles. Se acaba veient -tractant-trastorns, trastornats, on el que hi ha són nens, adolescents, que pateixen i que manifesten el seu patiment com poden, per exemple amb un clar rebuig a l'aprenentatge.

Acollir això a l'espai escolar, no es de cap manera fàcil. No dimitir es apostar per una escola que tingui com a principal funció transmetre el desig per la vida.

Paraules clau: Psicopatologització, salut mental, desig per la vida.

ABSTRACT

The current tendency to look at daily life through the psychopathology pushes to understand a slightest subjective as a distress syndrome, trauma or disorder. We know the consequences of it in schools. The technicians just are watching and are treating disorders, upset, where there are children, teenagers, who are suffering, and express their feeling as they can, for example, in a clear rejection of learning. Accepting this situation in the school environment is by no means easy. No resign means choosing a school whose principal function is to convey the desire for life

Key words: Psychopathology, mental health.

Al començaments del segle XX, el 1901, Freud escriu el text "Psicopatologia de la vida quotidiana"^[2]. Allà desenvolupa -en un escrit en aparença senzill però de gran transcendència-, la següent idea: els oblits, els lapsus, els actes fallits, com formes (junts amb els somnis) de manifestar-se l'inconscient, tenen un sentit que desxifrat donarà algunes idees de les lògiques que habiten, que mouen, les conductes dels éssers parlants que som els humans.

No fa molt ens fèiem ressò, burleta (sense treure-li ni mica de transcendència), del lapsus de la llavors portaveu del Govern Espanyol: "Hemos trabajado mucho para saquear a nuestro país"^[3], va dir, en lloc de "sacar a nuestro país" (en castellà) , que és el que volia dir.

Es va poder llegir i escoltar en els mitjans i en les converses, "que la seva ment pensava en una cosa però que de la seva boca va sortir-ne una altra ben diferent", literalment. Fins i tot més, que va sortir el contrari del que volia dir. La frase va tenir un important impacte a les xarxes socials i va rebre tota mena de comentaris, sempre apuntant a l'aparició d'una veritat que va sortir sense voler, però una veritat, al cap i a la fi. Una veritat per a tots , bé, menys per a ella i els seus acòlits, ja que fer-se càrrec de la responsabilitat del que es diu i el que es fa, no és precisament el fort de molts polítics, encara que hi hagi, i n'hi ha, dignes excepcions.

Freud, i aquest és un punt cabdal, donant als actes fallits l'estatut de veritat oculta que es manifesta més enllà de la voluntat, li dóna també un lloc privilegiat a la subjectivitat.

Considerant que el que falla en els humans, no és considerat per ell com un problema a solucionar, sinó més aviat com una qüestió a desxifrar.

Parlar d'interrogant i no de problema, és la base de qualsevol possibilitat de rectificació i d'aprenentatge. Doncs per aprendre, cal partir del que no se sap, d'una qüestió, i no del que se sap. "Això és un problema", per exemple, que convoca més aviat al rebuig de saber. A més una pregunta introdueix, entre altres coses, la dimensió del temps per comprendre i per trobar respostes. Sense el temps per comprendre, només queda el prejudici i per tant la segregació.

Són sens dubte dues lògiques ben diferents, (la lògica problema-solució i la lògica qüestió-respostes[4]) amb conseqüències també diferents. Si a la primera, el prejudici comanda l'acció, en la segona l'ètica està en primer pla.

Aleshores, amb aquesta invenció, crec que podem anomenar-la així, Freud dóna a la subjectivitat una dimensió de dignitat que en el treball educatiu i social és tota una declaració de principis i una orientació.

Aquí la subjectivitat ens orienta, és una orientació, per descomptat sempre que estiguem disposats a escoltar-la, a donar-li un lloc preponderant. I aquí estem en un lloc on la paraula orientació és fonamental, està en el nom mateix de la vostra associació i de la vostra intervenció.

En els centres educatius, els professors i altres professionals que hi exerceixen, saben, sabeu, d'això, del que orienta la subjectivitat i de la importància de orientar-se amb i en ella, o no fer-ho, és clar.

Més de 100 anys després, vam assistir -no sense la resistència d'alguns, i aquí em sembla que hi ha alguns que resisteixen, al que podem anomenar una psicopatologització de la vida quotidiana i de l'escola, que no és el mateix, és el contrari més aviat, que la psicopatologia freudiana de la vida quotidiana.

Assistim a una psicopatologització generalitzada de gairebé tota la quotidianitat.

Cada emoció, cada particularitat, cada elecció, cada assumpte en què l'ésser humà manifesta la seva humanitat, passa a ser considerat un error cognitiu, un problema a corregir, i com més ràpid millor. El temps aquí és gairebé abolit. Veure i concloure es confonen. El subjecte està, en aquesta lògica implacable, sempre sota sospita.

L'escola no es lliura d'aquesta empenta d'època. Fins i tot podríem dir que en ocasions és actor primordial d'ella, o almenys és el seu banc de proves privilegiat.

Així, podem ubicar aquesta mena d' "holofraseig", de condensació, de nus si voleu, on l'evidència -sigui científica, prejudicis, del sentit comú o d'uns ideals de salut mental o pedagògics que passen per sobre del subjecte- no deixa lloc a la paraula, i alhora, per comprendre sobre el més propi i la responsabilitat que cadascú té en això. Temps al que podrien seguir els moments per aprendre i eventualment rectificar, en una segona oportunitat.

Condensació llavors, entre les conductes, que qualificades com desafiantes, disruptives i/o hiperactives, d'una banda, i de l'altra, autístiques i sense connexió, són errors a corregir que convoquen a l'etiquetatge, al diagnòstic clínic (en una clínica mal entesa i que en

realitat no ho és), social (exemple: ni, ni) o educatiu (exemple: absentistes), i d'aquí al pronòstic tancat, i gairebé sense adonar-nos al fracàs, a l'estigma i a la segregació.

Llavors veiem com entre la psicopatologia freudiana de la vida quotidiana i la psicopatologització de la vida contemporània hi ha un abisme en el qual es juga la dignitat de la subjectivitat i el dret ciutadà, de l'alumne, a l'equivocació, a la suposició d'una capacitat per aprendre i a l'elecció d'un llaç propi amb la vida.

UNS APUNTS MÉS

- Aquesta patologització de la vida quotidiana, fa del més mínim malestar subjectiu una síndrome, un trauma o un trastorn. Fins i tot l'amor, per exemple, que sota la classificació de "relació social alienant", cau en els manuals d'educació per a la salut en el camp de les addiccions sense drogues, i en les propostes reeducatives que envaeixen la cartera de serveis de la salut mental a l'ús.

Sabem també de les conseqüències d'això a les escoles. S'acaba veient, "tractant" trastorns, trastornats, on el que hi ha són infants, adolescents, que pateixen, i que manifesten el seu patiment com poden, per exemple en el rebuig a aprendre. Acolir això, no és de cap manera fàcil, però no crec que puguem dimitir. El treball cooperatiu aquí, com s'ha assenyalat, ve a ajudar-nos.

- Assistim, no per casualitat, a un projecte reduccionista del subjecte a la genètica, projecte que configura un ideal educatiu on està en risc la qüestió fonamental de la responsabilitat i la llibertat en el futur de la persones, i de la civilització. Pel·lícules com la inquietant *Alphaville* de Jean-Luc Godard, parlen ja d'això en els anys 60 del segle passat, mostrant un món on no hi ha lloc per a la ironia, ni per a la contradicció, un món on les coses es processen com un càlcul de lògica matemàtica al darrera d'evitar qualsevol desequilibri. Cada moviment, cada paraula és producte d'un adoctrinament ferotge. Ens sona a veritat.

Com assenyala el psicoanalista Eric Laurent, (al que tindrem l'oportunitat d'escoltar en el Fòrum sobre l'autisme i en les Jornades sobre Crisi: que diuem el psicoanalistes?, que organitza la Escola Lacanaina de Psicoanàlisi, els dies 11, 12 i 13 desembre) "*els algoritmes del càlcul massiu de l'íntim...maten al subjecte*[5]". També sona.

- En nom del dret de l'home a la salut, -una salut, això sí, que no inclogui el "mal" que és la subjectivitat- tots podem, devem, ser avaluats, classificats, protocolaritzats, tractats preventivament, controlats en una gestió normalitzadora del cos. Aquí estem en el camp de la biopolítica, que ha substituït la religió en l'intent de control de l'humà.
- Assistim a una sanitarització, almenys a una tendència a la sanitarització de l'escola. Una *omschool*, -paraula inventada, neologisme, que prenc de Francesc Vilà, i que apunta a la fiscalització de l'escola per part de l'Organització Mundial de la Salut, en el seu mandat de que tots els alumnes han de ser organismes controlats i sans. *Omscholl*, que promou la tendència a reconvertir l'espai escolar en una mena hospital de dia en lloc d'un espai d'hospitalitat per al projecte d'adult que hi ha al nen.

PER FINALITZAR

Crec que estem immersos en una esclavissada-amb conseqüències en el fet i en l'acte educatiu- que va, del que es juga en el terreny de les impossibilitats, o millor, de l'exploració de les impossibilitats, dels límits, que sempre està en l'epicentre de tot procés educatiu i d'aprenentatge, a una impotència les vies automàtiques de sortida de la qual, sigui l'abandonament- en les seves diverses formes, per exemple des del *no puc* familiar, fins a una derivació als experts mal entesa- o el sadisme, en forma de sancions improductives, convoca a la repetició en el seu vessant més mortificant.

En el que va de la impotència a l'exploració de les impossibilitats, es juga l'acte educatiu mateix. La possibilitat de l'acte educatiu.

Finalitzaré, apel·lant de nou al injuriat Freud, injuriat, no per casualitat, pels higienistes de vell i nou encuny. Deu anys després de la seva psicopatologia de la vida quotidiana, en un brevíssim comentari, titulat, "*Contribucions per a un debat sobre el suïcidi particularment entre escolars*", (encara que en el títol en espanyol no apareix aquesta segona part, potser per que el suïcidi juvenil és encara un assumpte tabú), assenyala Freud en tres línies, tres orientacions fonamentals: "l'escola, per als educands ha d'aconseguir... instal·lar-hi el gaudi de viure ... No pot oblidar, continua Freud, que tracta amb persones encara immadures, als quals no hi ha dret a impedir-los romandre en certs estadis del seu desenvolupament, encara que siguin desagradables.

L'Escola, no pot assumir el caràcter implacable de la vida, ni voler ser altra cosa que un joc o una escenificació d'aquesta[6]".

Aleshores, apostem per una escola la funció principal de la qual sigui la de transmetre el desig per la vida, fins i tot encara que, i encara més per això, sapiguem que la vida és implacable.

Aspirem a una salut mental que estigui a l'altura d'això, que s'ocupi de ciutadans que pateixen, més que de malalts d'allò mental, entès com un error a corregir.

Notes:

[1] Aquesta és la quarta de les quatre presentacions que van realitzar-se a la Taula Rodona Salut Mental i Educació organitzada per ACPO (Associació Catalana de Psicopedagogia i Orientació) el dijous, 3 de desembre de 2015 a Barcelona. Les quatre presentacions es publiquen conjuntament en aquest número de la revista.

[2] S. Freud, "Psicopatología de la vida cotidiana" (1901), en *Obras Completas* volumen VI, Amorrortu editores, Buenos Aires, 1989.

[3] www.lavanguardia.com/.../lapsus-cospedal-saquear-nuestro-pais.html

[4] Para un desarrollo más amplio de estas dos lógicas, ver al artículo "Los intratables de la conducta" Eugenio Díaz publicado en *Freudiana* nº 54, pp. 111-114, RBA editores, 2008.

[5] E. Laurent, *La ilusión del cientifismo, la angustia de los sabios*, en <http://blog.elp.org.es/all/cat15/la-ilusion-del-cientifismo-la/>

[6] S. Freud, "Contribuciones para un debate sobre el suicidio", (1910) en *Obras Completas* volumen XI, Amorrortu editores, Buenos Aires, 1989, p. 232

Correspondència amb l'autor: ediapfre@copc.cat